

УДК 595.7:069.4/5:001.35(477+71)

*А. І. Шаповал,
кандидат історичних наук,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського*

**ДО ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ ЕНТОМОЛОГІЧНОЇ
КОЛЕКЦІЇ В ІНСТИТУТІ ЗООЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ
(ЛИСТУВАННЯ ВЧЕНИХ-ЗООЛОГІВ
В. Г. ДОЛІНА ТА В. М. ЛАЗОРКА)**

Здійснено огляд документів особового архіву члена-кореспондента НАН України В. Г. Доліна з фондів Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, які розкривають співпрацю вченого з канадським ентомологом В. М. Лазорком. До публікації представлено листування між ученими як джерело з історії формування ентомологічної колекції В. М. Лазорка в Інституті зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України.

Ключові слова: В. Г. Долін, особовий фонд, В. М. Лазорко, ентомологія, колекція, Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України.

В Інституті архівознавства Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського зберігається особовий фонд видатного українського ентомолога, члена-кореспондента НАН України Володимира Гдалича Доліна. В 2012 р. фонд став доступним для дослідників. У ньому відклалися матеріали про життя, діяльність і творчість В. Г. Доліна та документи, що висвітлюють його співпрацю з відомими вченими, серед яких був і канадський ентомолог українського походження Володимир Михайлович Лазорко. Особливу увагу привертає багаторічне листування між В. Г. Доліним і В. М. Лазорком, що розкриває історію формування в Інституті зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України ентомологічної колекції канадського вченого, створення якої відбувалося за діяльної участі В. Г. Доліна.

Український ентомолог і палеонтолог Володимир Гдалич Долін народився 9 січня 1932 р. у с. Торково Тульчинського району Вінницької області в родині службовців. Його батько, Гдалій Львович Долін, був інженером-хіміком, а мати, Ванда Володимирівна Городецька, викладала

музику. Дитинство В. Г. Доліна пройшло на Поволжі, у м. Дзержинську, де під час Великої Вітчизняної війни його батько працював на військовому заводі. У 1949 р. родина Доліних переїхала до Києва.

У 1950 р. В. Г. Долін вступив на біологічний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (КДУ, нині – Київський національний університет імені Тараса Шевченка). В університеті під керівництвом відомого ентомолога, професора Олександра Пилиповича Кришталя В. Г. Долін розпочав дослідницьку діяльність і обрав своїм фахом ґрунтову зоологію.

Закінчивши у 1955 р. КДУ, В. Г. Долін протягом 1956–1959 рр. працював молодшим науковим співробітником Канівської лабораторії арахно-ентомології при КДУ. Водночас навчався в аспірантурі КДУ, де під керівництвом професора О. П. Кришталя у 1961 р. захистив кандидатську дисертацію.

Протягом 1959–1975 рр. В. Г. Долін працював в Українському науково-дослідному інституті захисту рослин ВАСГНІЛ на посадах завідувача відділу і заступника директора з наукової роботи. Вчений досліджував групу жуків-коваликів, личинки яких є небезпечними шкідниками сільськогосподарських культур, і розробив наукові основи поєднання хімічних і біологічних методів боротьби з ґрунтовими шкідниками.

У 1973 р. В. Г. Долін захистив докторську дисертацію на тему «Жуки-ковалики (Elateridae, Coleoptera) (морфологія, екологія, систематика, філогенія, господарське значення, засоби боротьби)».

Протягом 1976–2004 рр. В. Г. Долін працював в Інституті зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України завідувачем відділу загальної та прикладної ентомології, а впродовж 1976–1980 рр. – заступником директора інституту з наукової роботи. Як співавтору тритомної праці «Шкідники сільськогосподарських культур і лісових насаджень» В. Г. Доліну в 1976 р. була присуджена Державна премія України в галузі науки і техніки.

У 1985 р. В. Г. Доліна було обрано членом-кореспондентом АН УРСР. У тому ж році його відзначено премією ім. Д. К. Заболотного АН УРСР за цикл робіт «Фауна, морфологія, таксономія та філогенія твердокрилих комах елатероїдного комплексу», в яких учений узагальнив результати оригінальних досліджень у галузі фауни, морфології та екології личинкових і дорослих стадій жуків-коваликів, таксономії, систематики

та філогенії надродини елатероїдних жуків загалом. Він уперше описав 1 родину, 1 підродину, 4 триби, 32 викопних і 15 рецептних родів, 414 викопних і нових сучасних видів жуків-коваликів.

В. Г. Долін є автором і співавтором 205 наукових праць, у тому числі 12 монографій, 5 брошур, а також 2 авторських свідоцтв. Учений сформував потужну колеоптерологічну та ентомологічну школу, під його керівництвом підготовлено 7 докторів і понад 30 кандидатів наук.

В. Г. Долін брав активну участь у роботі з координації наукових досліджень у галузі ентомології і захисту рослин. Протягом 1993–2004 рр. він був президентом Українського ентомологічного товариства, членом Ради Всесоюзного ентомологічного товариства, ентомологічних товариств кількох європейських країн, Постійного міжнародного організаційного комітету симпозіумів з ентомофауни Середньої Європи та членом Європейського колеоптерологічного товариства.

Помер В. Г. Долін 25 лютого 2004 р. у Києві.

Документи члена-кореспондента НАН України В. Г. Доліна, загальним обсягом 90 см, до Інституту архівознавства НБУВ надійшли 25 травня 2004 р. з Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України. В результаті їхнього науково-технічного опрацювання сформовано фонд № 342 «Долін Володимир Гдалич (09.01.1932–25.02.2004) – ентомолог, член-кореспондент НАН України (1985)», що містить три описи загальною кількістю 350 справ (3518 документів за 1860–2003 рр.).

Деякі справи фонду відображають співпрацю В. Г. Доліна з канадським ентомологом В. М. Лазорком, який народився в 1909 р. у Львові в родині українського кооперативного та громадського діяча М. Лазорка (1879–1958). Здобувши медичну освіту, В. М. Лазорко зацікавився ентомологією, розпочавши у 1930-х роках дослідження колеоптерофауни Західної України, зокрема гірського масиву Горгаїни (Карпати). Після приєднання Західної України до УРСР у 1939 р. В. М. Лазорко емігрував до Канади, де мешкав у Ванкувері. Його досягнення в галузі ентомології були визнані українським науковим співтовариством, яке обрало В. М. Лазорка дійсним членом Наукового товариства імені Шевченка, за сприяння якого у 1963 р. у Ванкувері вийшла найвагоміша праця вченого «Матеріали до систематики, класифікації та вивчення фауни жуків України».

У повоєнний час В. М. Лазорко налагодив тісний зв'язок з ентомологами Західної Європи, надсилаючи колегам, які жили у Відні, Парижі,

Празі, Варшаві, Стокгольмі та інших європейських містах, матеріали для досліджень, а також наполегливо відшукував шляхи до співпраці з науковцями України. У фонді В. Г. Доліна відклалися витяги з кількох листів В. М. Лазорка до одного із співробітників Львівського науково-природознавчого музею АН УРСР за 1958 р. [1, арк. 1–4], де В. М. Лазорко писав про можливість пересилання матеріалів із своєї колекції до Львівського музею, зауваживши: «Мені боліло серце від першої хвилини, коли я переїхав сюди, а саме тому, що мабуть нема в Європі ні одного музею, а то й приватного ентомолога, яким я не посилав би матеріалів з Канади, а самотніми місцями, куди я не послав досі нічого, – це саме Львів і Київ» [1, арк. 4].

У листі від 1 червня 1958 р. В. М. Лазорко рекомендував дирекції Львівського науково-природознавчого музею АН УРСР придбати колекцію жуків і метеликів померлого в Польщі колишнього співробітника музею ентомолога М. Клапача, яка складалася із 30 тис. екземплярів жуків і метеликів, зібраних у Західній Україні, бо вважав, що «це наш обов'язок рятувати скарби культури для Львова чи Києва» [1, арк. 1].

У 1959 р. розпочалася багаторічна й плідна співпраця В. М. Лазорка з київським ентомологом В. Г. Доліним, про що свідчать документи, які містяться в особовому фонді останнього, а саме: листування В. Г. Доліна з В. М. Лазорком (10 листів В. Г. Доліна за 1969–1983 рр. [2] та 293 листи В. М. Лазорка за 1959–1990 рр. [3]), документи про участь В. Г. Доліна в передачі колекцій комах В. М. Лазорка до Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР [4], фотознімок, на якому зафіксовано В. Г. Доліна під час вивчення ентомологічної колекції В. М. Лазорка [5].

Протягом трьох десятиріч учені в листах обмінювалися результатами своїх наукових досліджень, надавали один одному необхідні наукові консультації, інформували про наукові експедиції та ентомологічні форуми, в яких брали участь, сприяли налагодженню контактів між канадськими й американськими ентомологами та вченими України, здійснювали обмін друкованими виданнями й зразками комах.

Ще однією темою листування, яка хвилювала науковців, була доля ентомологічної збірки В. М. Лазорка, яку вчений формував понад 60 років, здійснюючи подорожі в різні місця світу. Унікальна колекція нараховувала близько півмільйона екземплярів і складалася з препаратів і вже визначених жуків та ще більшої частини непрепарованих

комах, зібраних в Європі, Америці та Австралії. Як патріот України В. М. Лазорко мріяв передати свою колекцію до науково-природничих установ Києва чи Львова. Протягом 1970-х років учений неодноразово звертався до В. Г. Доліна з проханням посприяти розміщенню збірки в наукових фондах Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР з метою її збереження, подальшого впорядкування і наукового вивчення, зазначивши, що «це унікальна можливість і нагода», бо «таких великих матеріалів з Америки і Австралії... музей в Києві ніколи не буде мати змоги придбати» [3, арк. 220].

У березні 1980 р. В. Г. Долін як заступник директора Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР з наукової роботи повідомив В. М. Лазорка про згоду інституту прийняти «багатоцінну колекцію» канадського ентомолога. В листопаді 1982 р. В. М. Лазорко розпочав пересилання матеріалів збірки з Канади до Києва, для чого вчений на декілька років відмовився від безпосередньої наукової роботи. Але обсяг матеріалу був такий великий, що, здавалося, «життя може бути закоротке, щоби докінчити справу передачі» [3, арк. 249]. Важко навіть уявити, скільки копійкою праці, здоров'я, часу, зрештою, коштів знадобилося вченому, щоб організувати пересилання колекції з Канади в Україну.

У листах до дирекції Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР В. М. Лазорко наголошував на зберіганні цілісності колекції, особливо на непорушності її основної систематизованої частини, виступав проти поділу матеріалів між фондами відділу фауни і систематики комах та Зоологічним музеєм інституту й наполягав на використанні збірки винятково в наукових цілях [3, арк. 249]. Вимоги В. М. Лазорка були задоволені керівництвом інституту. У листі від 12 вересня 1983 р. директор Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР В. О. Топачевський повідомляв ученого: «Інститут гарантує цілісність збереження Вашої колекції у фондах відділу фауни і систематики комах (керівник відділу – професор В. Г. Долін) і наукове використання колекції з допуском до неї висококваліфікованих фахівців-ентомологів. Шафи з Вашою колекцією будуть мати надписи: «Подарунок В. М. Лазорка», всі оригінальні коробки – «Колекція В. М. Лазорка» [4, арк. 5].

Основна науково опрацьована В.М. Лазорком частина колекції (вагою 369 кг) надійшла до Інституту зоології ім. І. І. Шмальгау-

зена АН УРСР у червні 1987 р. Ця подія не пройшла повз увагу української громадськості, яка високо оцінила вчинок ученого і наукову вартість колекції. Так, Б. М. Біляшівський у статті «У дарунок землі батьків» зазначав: «І ось цей скарб – набуток життя зближує в кількох шафах провідної наукової інституції республіки поруч з доробком кількох поколінь українських учених. 100 ідеально змонтованих колекційних боксів містять близько 50 тисяч ретельно визначених комах, зокрема голотипів і паратипів понад 20 видів твердокрилих, становлячи велику наукову вартість. Добірка з 40 тисяч твердокрилих комах, серед них значна кількість з Канади та Австралійського регіону, має особливе наукове значення для вивчення сучасної фауни Південної та Північної півкуль, філогенії твердокрилих, шляхів створення фаун Палеоарктики і Неоарктики.

Разом з матеріалами із Західної Європи та деяких інших місцевостей, надісланих В. Лазорком у попередні роки, колекція вченого-ентузіаста значно збагатила науково-культурну скарбницю установи» [4, арк. 18].

Якщо враховувати раніше надісланий В. М. Лазорком матеріал до Києва, його колекція в Інституті зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР у 1987 р. складалася із понад 100 тисяч екземплярів комах [3, арк. 296]. Нові надходження до колекції від В. М. Лазорка надходили й надалі. Крім того, вчений мав велику наукову бібліотеку, яку збирав протягом всього життя. Розуміючи, що життя підходить до кінця і бібліотека, комерційна вартість якої складала 15–20 тисяч доларів США, після його смерті може бути розпорошена чи розкуплена багатими колекціонерами, він розпочав пересилати до бібліотеки Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР рідкісні монографії, ентомологічні довідники та комплекти ентомологічних журналів, а також надсилав до Ботанічного музею АН УРСР зібрані ним гербарії.

Здійснивши, здавалося, неможливе, В. М. Лазорко був гордий від того, що переслані до Києва наукові збірки стануть у пригоді українській науці, за стан і розвиток якої боліла душа вченого. Разом з тим В. М. Лазорко (людина є людина!) болісно переживав розлуку з колекціями, відсутність яких позбавила його можливості проводити повноцінні наукові дослідження. В. Г. Долін намагався підтримувати канадського колегу як морально, так і надсилаючи з України необхідний йому для наукової праці матеріал. Обмін листами і матеріалом для досліджень

між ученими продовжувався до останніх днів життя В. М. Лазорка (Володимир Михайлович Лазорко помер у 1990 р.).

Останні матеріали Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР отримав з Канади вже після кончини В. М. Лазорка від його вдови – Дарії Лазорко, яка сумлінно виконала останню волю чоловіка. Д. Лазорко упорядкувала бібліотеку та архів В. М. Лазорка, серед документів якого відклалися 260 листів від В. Г. Доліна.

Пропонуємо до публікації два листи В. Г. Доліна, 15 листів В. М. Лазорка і лист Дарії Лазорко до В. Г. Доліна, написаний після смерті чоловіка, які висвітлюють окремі сторінки формування наукових фондів Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР та засвідчують велику працю і безмежну жертвовність українських учених в ім'я національної науки та України.

Листи публікуються вперше. Тексти листів передано зі збереженням граматичних і стилістичних особливостей того часу. Нерозбірливо написані та відновлені скорочені слова й встановлені за змістом дати взято в квадратні дужки.

Список використаних джерел

1. Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІА НБУВ), ф. 342, оп. 2, спр. 46, арк. 1–4.
2. Там само, оп. 3, спр. 45, арк. 1–13.
3. Там само, спр. 150, арк. 1–316.
4. Там само, оп. 2, спр. 18, арк. 1–23.
5. Там само, спр. 36, арк. 1.

ЛИСТИ В. Г. ДОЛІНА, В. М. ЛАЗОРКА І Д. ЛАЗОРКО

№ 1

Київ, [не пізніше 1973]

Дорогий Володимир Михайлович!

Трохи затримався із відповіддю, бо був три тижні у Москві – у музеї [1] з типами Мочульського [2] та Сольського [3]. Був би Вам дуже вдячний,

якщо допоможете зав'язати обмінні відносини з американськими або канадськими ентомологами, бо самому мені це щось добре не вдається.

Ще до від'їзду до Москви надіслав вам першу партію з околиць Києва та Канева, примірників. Будь ласка, сповістіть мене, в якому стані Ви їх отримаєте та які види ще ви хотіли одержати, які Вас більше цікавлять. Я маю досить багато з різних районів України: з Карпат, з Молдови, Житомирщини та ін. Якщо цих видів, які б Ви хотіли мати в мене не знайдеться, я зможу їх або одержати від колег на обмін, або зібрати самому шляхом виїзду в райони локалітету.

Тепер відносно Вашого благородного бажання подарувати свої колекції Зоологічному музею АН УРСР [4]. Ніяких перешкод не може бути, Ваші збори будуть відповідно етикетовані, буде вказано Ваше ім'я і т. п. Адреса музею така: Київ, вул. Володимирська, 55, Інститут зоології АН УРСР [5], музей. Я балакав з цієї нагоди з директором інституту акад[еміком] І. Г. Підоплічком [6] та з директором музею М. М. Щербаком [7].

Ще одне прохання до Вас. Якщо це можливо і не дуже дорого, чи не зможете Ви зробити для мене фотостат праці Fleutiaux E., Revision des Elaterides (Coléoptères) de l'Indochine Française, Musée Heude Notes d'Entomologie Chinoise 11 /8/; 233–420, 1947.

Я готовий в обмін надіслати Вам або книжок, або жуків. Як Ви забажаєте.

З сердечним привітом

Ваш В. Г. Долін

ІА НБУВ, ф. 342, оп. 3, спр. 45, арк. 12, 12 зв. Машинопис.

№ 2

Ванкувер, 14 листопада 1979

Дорогий Володимир Гданович!

Мій лист не дуже радісний, прочуття не обмануло мене. Під щелепою появився новотвір (лімфома), який усунуто операційно 24 жовтня. Моя будучність не зовсім певна. Треба взяти курс радіотерапії, а опісля хімотерапії, яка може мене вилікувати, але може також убити. Все залежить від того, як я буду толерувати ліки. Фізично і психічно почуваюся не дуже добре.

У зв'язку з тим я хочу знову порушити справу, яку ми завсіди відсували на другий план – мовляв все ще буде час. Треба застановитися, що станеться з моєю збіркою комах. Ви знаєте, що я призначив її Зоологічному музеєві Акад[емії] наук в Києві і думки своєї не міняю. Питання, як практично перевести це в життя. Хочу знати Вашу дефінітивну думку в цій справі.

Збірка складається з трьох частин:

1) Три шафи з препаративними і визначеними жуками. (100 коробок).

2) Препаровані матеріали (екзоти) в особних коробках, які не вміщаються в шафи.

3) Непрепаровані фонди з Європи, Америки і Австралії у формі безчисленних малих коробок з комахами на ваті та тисячі паперових рурок, де вміщено жуків та ущільнено ватою. Скількість примірників в фондах найменше півмільйона.

Препаровані матеріали, які не вміщаються в шафи, я буду пересилати поступово в музей. В першу чергу, висилати буду Ваші матеріали на матерациках. Все буде залежати від того, наскільки мені стане сил і часу.

Головна збірка це найбільша турбота. Вона ще не приготована належно до пересилки, бо комах треба забезпечити шпильками, а це може тривати дуже довго.

Найгірше з непрепарованими матеріалами. Боюся, що митна контрола рівнозначна з знищенням матеріалів. Треба би щоби в час, коли такі матеріали надійдуть в Київ, був хтось з музею в митному уряді та пояснив і обережно отворив коробки і рурки та показав, що в них знаходиться. Тут без Вашої помічі все може пропасти. Чи така концепція Вам відповідає? Порадьте щось розумне, щоби не допустити до того, щоби моя унікальна збірка була знищена або щоби перейшла в чужі руки. Є поважна загроза, що якщо не вдасться переслати збірку в музей у Києві, я буду змушений з боєм серця змінити моє рішення. Залишити все на руки моєї Дружини я не можу. Вона сама хвора. Розум наказує мені, що не можна залишити працю мого життя на знищення. Не залишилось би нічого іншого, як продати збірку якійсь установі чи музеєві на чужині, а це був би найбільший удар для мене в моєму житті. Прошу пам'ятати, що таких великих матеріалів з Америки і Австралії, як я маю, музей в Києві не буде ніколи мати змоги придбати. Це унікальна можливість і нагода.

Вже давно згадували Ви, що є можливість, що Ви особисто могли би приїхати в Ванкувер, щоби допомогти в справі перевозу збірки. Чи Ви лише жартували, чи справді така можливість є? Не поминіть мовчанкою цієї справи і напишіть одверто.

Про умовини передачі я писав вже давніше. Вони такі, що музеєві нічого вагатися їх прийняти. Збірка і фонди мають бути виключною власністю Зоологічного музею Академії наук в Києві. Ніякі матеріали зі збірки не можуть бути роздавані в обмін. Збірка має бути збережена в оригінальних шафах. Лише фонди можуть бути інкорпоровані в загальну збірку музею. Наукове досліджування типів може відбуватися лише в приміщенні музею в Києві.

ІА НБУВ, ф. 342, оп. 3, спр. 150, арк. 220. Машинопис.

№ 3

3 березня 1980

Д[окто]ру Лазорку В. М.
Ванкувер, Канада

Вельмишановний Володимире Михайловичу!

Інститут зоології АН УРСР з великою вдячністю згоден прийняти Вашу багаточінну колекцію комах і внести її до фондів Зоологічного музею інституту.

Інститут зоології також стверджує повну згоду з умовами передачі колекції, як то: збереження колекції в оригінальних шафах, непорушність основної збірки та відзначення її як колекції д[окто]ра В. М. Лазорка.

Заст[упник] директора по науці, доктор біол[огічних] наук, професор В. Г. Долін

ІА НБУВ, ф. 342, оп.2, спр. 18, арк. 1. Машинопис.

№ 4

3 січня 1983

Дорогий Володимир Гданович!

Дякую за листа з 26. XI. Один з попередніх не дійшов до мене, але на загал нема причин жалітись. Я писав Вам двічі – 4. XI. і 16. XI, і наші листи розминулись. Вислав я перші, пробні посилки комах для музею, а саме 27. X. коробку з препаративними саранчуками, а 16. XI. другу

коробку з непрепарованими метеликами та іншими комахами. Це перші проби, щоб дізнатись, в якому стані вони до Вас дійдуть. Прошу повідомити. Зараз, по Новому Році, висилаю 3 великі коробки з препарованими метеликами (дещо також для В. М. Єрмоленка [8]). Боюсь, що будуть пошкодження в часі транспорту.

У зв'язку з дальшими пересилками, мені дуже важно одержати від Вас відповідь на два для мене дуже важні питання. Лиш пишеть широ, не скриваючи правди. Яка буде судьба непрепарованих матеріалів в паперових рурках і коробках з сірників? Матеріал такий великий (скільки жуків взагалі не можна обчислити), що я впевнений в тому, що у Вас нема ні часу ні працівників, щоби спрепарувати ці матеріали. На те треба років праці. Чи вони будуть збережені в наукових фондах, чи може прямо викинені на смітник? Прошу пам'ятати, що 90% моїх зборів – це непрепаровані матеріали. Я не жадаю нічого іншого, як лише тривалого збереження цього матеріалу у фондах музею, хоч би в непрепарованому стані. Може хтось колись їх спрепарує і науково використає.

Друга справа, яка зганяє мені сон з очей, це справа моєї ентомологічної бібліотеки. Збирав я її 60 років, і в ній такі рідкісні монографії та комплекти ент[омологічних] журналів, що Зоологічний музей в Києві їх напевно не має. Чи є можливість переслати що найцінніше в бібліотеку [9] музею? В Канаді вже є доволі гієн і супів, які хотять загарбати даром мої книжкові скарби (не говорячи про збірку), і мені серце крається, коли подумаю про таку можливість. Вартість бібліотеки найменше 15–20 тисяч доларів. Невже це мало б попасти в руки чужої установи? Що думаєте про те?

Щодо Вашої концепції, щоби моя збірка в цілому пішла на експозицію, то Ви будете, мабуть, розчаровані. Основна, визначена і упорядкована збірка (3 шафи) не надається на експозицію. Коробки не мають скла, впрочім, це палеарктична фауна, яка має лише наукову вартість, і для глядача в ній нічого цікавого. Від світла збірка скоро полиняє. Щодо американських і австралійських жуків, то я препарував переважно дрібні види, не більші як 5–10 міліметрів. Великих екзотів, які цікаві для глядача, небагато, і їх треба буде Вам шукати в непрепарованих матеріалах (великого формату рурки і коробки) та самому препарувати. В цілому є не більше як 10 коробок спрепарованого екзотичного матеріалу, а в ньому не більше як 10% більших розміром жуків. Впрочім, я висилаю наперед всі інші

роди комах, а жуків на самому кінці. Як довго мій мозок працює справно, а очі ще бачать, я залишаю основну збірку в себе, і вона буде переслана в цілості в Київ щойно тоді, коли б я втратив зір, поважно захворів або відійшов з цього світу. Я вже комунікувавсь з відповідними транспортними установами, і кошти пересилки, які я мусив би покрити (в тій хвилині), є приблизно п'ять тисяч доларів. Та чи дійде збірка непошкоджена і туди, де я її призначив, себто в Зоологічний музей Академії наук в Києві? Причин до сумних думок, як бачите, доволі.

Повторюю ще раз питання, чи повернути Вам використані матеріали на матрациках?

Щирі вітання та побажання щасливого Нового Року

Ваш В. М. Лазорко

ІА НБУВ, ф. 342, оп. 3, спр. 150, арк. 246. Машинопис.

№ 5

17 січня 1983

Дорогий Володимир Гданович!

Дуже Вам дякую за листа та Новорічні Побажання, але тим разом Ви доволі мене затурбували. Запалення легенів у Вашому стані здоров'я не жарт, але добре, що все найгірше проминуло. Вам слід більше вважати на себе.

Ви мабуть знову не одержали мого листа, писаного 4. XI., бодай нічого про те не згадуєте, і не подали адреси Ботанічного музею [10], куди я хочу послати гербарні збірки. Ще гірше, що Ви дотепер не одержали першу посылку з коробкою наколених саранчуків, одоната тощо, яку я вислав ще 27 жовтня, але не пам'ятаю чи звичайною, чи летунською поштою. Про другу посылку саме згадуєте в листі. Якщо перша пропала, тоді стоять під знаком запиту всі дальші. Щоправда третя посылка (великого розміру пакунок з 3 коробками препаратів метеликів, одоната та матеріалом для Єрмоленка) була вислана летунською поштою 10 січня 83. При кінці січня планую четверту, також великого розміру. Я не думаю, однак, ризикувати основною збіркою, коли менші не доходять. Повідомляйте негайно про одержання, бо розтягувати справу неможливо в нашому віці.

Дотепер не відповіли Ви на мій запит, чи відіслати Вам невикористані матеріали, яких назбиралось більше як 20 коробок. Всього я не можу спрепарувати, а Вам він придасться до обміну.

Що торкається метеликів (крильця), наклеєних на папері, то їх вживають тут для реклами. Їх можна вжити для експозиції, щоби зберегти повноцінні примірники перед впливом світла або можна передати їх клубові молодих природників. Або можна прямо викинути в смітник, коли вони Вам непридатні.

Я так зайнятий підготовкою комах до пересилки, що нічого іншого не маю змоги робити. Вся наукова робота пішла в кут, і здається я закінчив наукову кар'єру, і це зовсім заломлює мене психічно. А тим часом Ви бажаєте одержати від мене листа в більше бадьорому тоні. Навіть не маю змоги приготувати Вам нову посилку марок, які чекають на чергу. Не сором, що навіть не спромігся вислати Вам Новорічні Побажання. Пробачте – старість не радість.

Вітаю Вас щиро з далекої, непривітної чужини.

Ваш В. М. Лазорко

ІА НБУВ, ф. 342, оп. 3, спр. 150, арк. 247. Машинопис.

№ 6

26 лютого 1983

Дорогий Володимир Гданович!

Дуже зрадів Вашим листом з повідомленням про одержання посилки саранчуків. Тепер чекаю на підтвердження про дальші посилки, які я вислав 10. I. і 7. II. 83 (великі пакети по 3 коробки в кожному), а тоді вишлю знову більшу посилку. На черзі також неперепаровані матеріали всіх інших комах, крім жуків. Вони в малих коробках з сірників, а переважно в паперових трубках. Повторюю ще раз просьбу-пораду, щоб порозумітись з митним урядом, щоби контроль відбувався в приязності особи з Інституту, яка знає, як обходитись з таким крихким матеріалом. Хіба зрозуміло, як легко пошкодити мух, бджіл та іншу дрібноту.

Вашу книжку про коваликів [11] та «Вісник зоології» [12] я одержав, за що висловлюю Вам глибоку вдячність. Я не спеціаліст в коваликах і не збираюсь робити завваг про працю, яка очевидно вносить багато нового і цінного в систематику. Я завважив лише одну невелику похибку, а саме: *Onasimus minutissimus* буцімто був знайдений в Добрівлянах Дрогобицького району, коли по правді це Добрівляни б[іля] Заліщик на Тернопільщині, про що виразно писав Кінель в 1923 році. Давно в листі до мене

згадували Ви, що нашли на Закарпатті *Limenius violaceus*, однак цей вид взагалі не згадує в монографії.

Переглянувши Вашу працю, я дещо дезорієнтувався. Бачу, що ент[омологічні] збірки зберігаються частинно в музеї Академії наук, а частинно в Інституті зоології. Де, властиво, краще зберігати мою збірку, особливо систематичну її частину, яка на експозицію абсолютно не надається? Де є більше науковий, а менше експозиційний підхід до збірок, і де безпечніше зберігати типи і рідкості? На віддаль я мав враження, що інститут краще надається на збереження збірки, але можливо я помиляюсь. Впрочім, я вповні згідний з тим, що Ви вважаєте кориснішим. Напишіть про цю справу.

В березні вишлю остаточно Вам марки, яких назбиралось доволі.

Я написав Вам два листи 3. I. і 21. I. і прошу – не забудьте на них відповісти.

У нас зими, ні снігу не було, найнижча температура була один раз -4°C . Зате йдуть безупинні дощі, аж відчай збирає. Фізично почуваюсь ще не найгірше, зате психічно доволі погано. Дуже турбує мене повільне темпо пересилки, а, крім того, через технічні роботи зовсім мусів залишити працю над каталогом жуків.

Чи бачили Ви *Dytiscus marginalis* з південного Криму? За Зайцевим [13], всі примірники, це, по правді, *Dytiscus persicus*. В збірках музеїв в Мюнхені та Гельсінгфорсі відкрито по одному примірнику з Одеси та Таганрогу. Зверніть увагу на цей вид, коли буде нагода побувати в згаданих місцях, може пощастить добути примірник для мене.

Бажаю Вам всего доброго, багато здоров'я та успіхів в науковій праці та в екскурсіях. Здоровіть від нас Вашу Шановну Дружину.

Ваш В. М. Лазорко

ІА НБУВ, ф. 342, оп. 3, спр. 150, арк. 248. Машинопис.

№ 7

6 березня 1983

Дорогий Володимир Гданович!

По одержанню Вашого листа з 10 лютого 83. я ще більше дезорєнтований та затурбований. Рівночасно прийшов лист від проф[есора] Щербака, в якому Він повідомив про одержання двох перших посилок комах та радив адресувати в будучині посилки прямо на Зоологічний музей

без згадки прізвища адресата, бо мовляв посилка може бути відіслана назад, якщо Він був би в експедиції абощо. Про ніякі особливі умовини не згадував.

Я хотів на лист не відповідати, але передумавши справу відповів йому ось так:

«Дякую Вам за Вашого листа з 1 лютого 1983 та повідомлення про матеріали комах, які я надіслав до Інституту зоології. При нагоді хочу повідомити Вас про моє домовлення з Інститутом зоології в справі передачі моєї збірки. Я маю на письмі з 3 березня 1980 р. офіційне домовлення з дирекцією Інституту зоології Академії наук УРСР, в якому інститут ствердив повну згоду на збереження моєї збірки в оригінальних шафах, непорушність основної систематичної збірки та на її використання в виключно наукових цілях, при чому досліджування типів може відбуватися лише в приміщеннях інституту. З тої причини я зобов'язаний додержуватись умов передачі на будуче, пересилаючи матеріали до Інституту зоології».

Думаю, що я зробив правильно і поставив справу ясно. Прошу, однак, ще раз дати мені вяснення про відношення між Зоологічним музеєм, якого директором є проф[есор] Щербак, і колекціями та фондовими матеріалами Інституту зоології АН УРСР. Виходить, це є дві різні інституції, які незалежно зберігають збірки (Зоол[огічний] музей і колекції Інституту зоології). Де властиво зберігаються всі матеріали, які Ви привозити кожного року з експедицій? Ви згадували про те, що є декілька препаратів, котрі препарують матеріали. Чи мали Ви на увазі препаратів музею чи Інституту зоології?

Прошу Вас дати мені негайно бодай коротку відповідь, заки поїдете в експедицію, бо я здержую поки що дальші посилки, поки не одержу від Вас вістки. Важне де і як адресувати посилки, щоби уникнути дальших непорозумінь. Думаю, що на адресу Інституту зоології з зазначенням Вашого імені. Тому, що я обстоюю дальше думку, що основна збірка має бути виключно для наукових цілей, то чи не краще зберігати її в Інституті зоології? Чи не було би добре відповідно змінити наше домовлення з 3 березня 1980?

Які саме комахи (родина) та приблизно який процент були пошкоджені чи знищені в останній (третій) посилці? Це дасть мені поняття, як упакувати в будучому комах, хоч ледве чи є змога краще це робити,

як я це роблю. Впрочім, це довга процедура, і наше життя може бути закоротке, щоби докінчити справу передачі.

Нині вислав Вам марки, решту при кінці місяця. Послав Вам також визначник Одоната Британської Колумбії [14].

Щиро вітаю Вас та бажаю поправи здоров'я.

Ваш В. М. Лазорко

ІА НБУВ, ф. 342, оп. 3, спр. 150, арк. 249. Машинопис.

№ 8

5 травня 1983

Дорогий Володимир Гданович!

Останньо писав я Вам 22 квітня, але є декілька справ, про які треба згадати. Думаю, одержите цього листа в час, коли будете вже знову в Києві.

В першу чергу повідомляю, що 26 квітня вислав на адресу Інституту зоології п'яту з черги посилку-великий пакет, а в ньому знову 3 коробки з метеликами та джмелями. Ніяк покінчити з метеликами – стільки їх призбиралось. Тому, що я пересилаю багато видів Катокаля, спробую вислати Вам ілюстрований визначник-монографію американських видів. Ви, напевно, її не маєте в інституті. Потвердіть одержання.

Що даліше на черзі, – ще не знаю. Хочу закінчити з наколеними комахами (крім жуків), але рівночасно підготовляю непрепаровані матеріали. Їх стільки, що руки прямо в'януть – не знаю від чого зачати.

В квітні одержав я другого листа від д[окто]ра Щербака. Просив подати список таксонів, які я описав, та дозволу переколоти комах, які я надіслав, з ручно роблених коробок в кращі, які є в музею. Я погодився, бо в шафах і ідеально зроблених коробках переховую лише колекцію жуків. Всі інші ряди комах, які я збирав принагідно, держу в різного роду коробках, які не надаються на тривале зберігання збірок.

Дуже жалко мені, що мушу розчарувати Вас. Немає ніякої надії одержати ще раз пошкоджену марку – з метеликом того. Мусите вдоволитися пошкодженим примірником, хоч решта серії, яку надішлю, є зовсім добра. Минули часи, коли можна було замовляти марки з попередніх років. Тепер ніяка фірма не держить дублетів, і раз продано те, що було замовлено, пиши пропало. Не хочу Вас лякати, але може добре Вас попередити, що ситуація на філателістичному ринку в Ванкувері і взагалі в Америці доволі погана. Економічна криза відчувається скрізь,

і це приневолило власників сімох філателістичних склепів зліквідувати інтереси. Залишилось ще три, але два ліквідують склепи в травні цього року. Залишився один, в якому я саме замовляю марки. Хоч власник в тій хвилині ще не думає звивати підприємство, але є можливість, що одного дня оголосить банкрутство. Тоді може бути кінець з марками. Вірю, що цього не буде.

Тут весна, як звичайно, погана, зимна, дощева та понура. Та мені вона обаятна, бо я і так нікуди не ходжу, комах не збираю. За технічними роботами, зв'язаними з пересилкою, на ніщо інше не стає часу. До того моя Дружина хворіла цілий місяць, і мені довелося виконувати всі домашні роботи. Про наукову працю шкода мріяти. Життя заклопотало мене і перечеркнуло мої наукові аспірації. Я залишився примітивним колекціонером і препаратормом. Це заломлює мене до решти. Годі, така видно моя доля, і інакше не може бути.

Бажаю Вам багато сил і здоров'я, щоби могли Ви закінчити заплановане діло. Пересилаємо Вам і Вашій Дружині щирі вітання з далекої чужини.

Ваш В. М. Лазорко

ІА НБУВ, ф. 342, оп. 3, спр. 150, арк. 251. Машинопис.

№ 9

17 травня 1983

Дорогий Володимир Гданович!

Мій лист застане Вас, напевно, в Києві. Можливо, хоч мало правдоподібно, що надійшла вже до Вас також п'ята з черги посилка комах, яку я вислав летунською поштою 26 квітня. Завтра, 18 травня, висилаю звичайною поштою шосту з черги посилку, а саме менший розміром пакет, в котрому є непрепаровані комахи. Є там 17 різного розміру коробок з метеликами і жуками в паперових торбинках та велика кількість паперових рурок з мухами, бджолами, осаами, саранчуками, мурашками, полукривцями тощо. Це на пробу, в якому стані все те дійде до Вас і на скільки буде матеріал пошкоджений в часі митної контролю. Коли все буде гаразд, на чергу підуть самі жуки. Коли б велике пошкодження, я не знаю, що далі робити. Чи пробували Ви домовитись з митним урядом, щоби повідомили Вас, коли надійде посилка, щоби хтось з інституту міг показати, що є в рурках?

Боюсь, що розболить Вас голова, коли одержите посилку, а в ній таку дрібноту, як хальциди тощо. Хто буде їх препарувати? На деякі родини є, напевно, аматори, і я певний, що В. Г. Пучков [15] радо буде розглядати рурки з полукривцями (їх особливо багато). Лиш щоб не пробували препаратори отвирати рурки насухо, без розгвогчування, бо все поломиться.

Було б побажане, щоби посилку здесинфекціонувати, бо матеріали є в отворених коробках, куди можуть легко дібратися шкідники.

Мені також болить голова, коли подумаю, скільки є ще рурок з комахами, які треба упакувати. Адже збирав я їх понад 25 років. Вам доведеться хіба подвоїти число препараторів, щоби дати всьому раду.

На два питання прошу дати мені конечно відповідь.

1) Я рішив відіслати Вам невикористаний матеріал, який одержував від Вас, але лише за Вашою згодою. Боюсь, щоби не зробити Вам якоїсь неприємності.

2) Я рішений переслати до бібліотеки інституту комплектні річники ентомологічних журналів, якщо їх у Вас немає (Ентомологіше Блеттер [16], Колеоптерологіше Рундшав [17] і багато інших? Я можу переслати Вам список найбільш рідких журналів та монографій, а Ви зазначте, що потрібне інституту.

Чи одержали Ви книжечки (ентомологічні), які я Вам надіслав?

Чи відомий Вам кримський ендеміт (Отіоргинхус семітаріус Райт), якого можна зловити лише вночі на Яйлі на висоті 1000 м? Ви надіслали мені один примірник, може не знаючи, що це таке.

Вкоротці вишлю марки.

Щирі вітання для Вас і Вашої Шановної Дружини.

Ваш В. М. Лазорко

IA НБУВ, ф. 342, оп. 3, спр. 150, арк. 252. Машинопис.

№ 10

9 червня 1983

Дорогий Володимир Гданович!

Дуже дякую Вам за листа з 5 червня. Радію, що одержали визначник до Одоната. Думаю, буде можливо посилати Вам визначники до фауни жуків Америки.

Бачу з Вашого листа, що справа збереження моєї збірки дещо ускладнюється і треба погодитися з тим, що частину збірки треба передати

Музеєві, а другу, яку я найбільше ціную, а саме жуків, залишити в Інституті зоології. Однак я не знаю скільки правди є в листі М. Щербака до мене, де він написав ось так: «що Ваші (себто мої) колекції у нас в музеї – цілком нормальне явище. Відділ ентомології, керований проф[есором] Доліним, утримує тільки ті колекції, з якими працюють науковці відділу, а після опрацювання всі матеріали мають бути в музеї». Він просив мене також прислати список таксонів, які я описав, бо «типіві колекції у нас тримають на спеціальному обліку, отже ці відомості допоможуть нам швидше зробити їх інвентаризацію». Виходить, проф[есор] Щербак вважає, що всі колекції належать музеєві.

Моя думка в цій справі така. Раз вже те, що я дотепер послав (головно метелики), є в музеї, недоцільно розділяти далші посилки між дві установи. Я не прив'язував ніколи ваги до інших родин комах, отже погоджуюсь з тим, щоби всі інші родини, крім жуків, були в музеї, обоятно препаровані чи непрепаровані (хоч я волів би, щоби Тентредініди одержав В. Єрмоленко, Геміптера В. Пучков, Апідає Г. Осичнюк [18]). Щодо жуків, то (обоятно чи це палеарктичні чи екзотичні) важне є, щоби вони всі були в одній інституції, незалежно чи вони спрепаровані (основна колекція), чи неспрепаровані. Я маю довір'я до Вас і волію, щоби все було збережене в Інституті зоології з зазначенням, що це моя збірка, а збірка з Австралії – моєї сестри Ірени Радкевич. Вони мають бути збережені, як індивідуальні збірки, і на їх комасацію з іншими збірками я не погоджуюсь (чому побачите Самі, коли одержите основну колекцію). Збірка жуків призначена лише для наукового опрацювання, але я не бажаю, щоби збірка була безконечно піддавана т[ак] зв[аній] ревізії, особливо некомпетентними особами, головно молодими студентами (в Америці кожний студент, котрий хоче здобути вищий ступень, має право студіювати музейні збірки, при чому їх безсердечно нищать і розкрадають, поки зі збірки залишається руїна. А тоді приходять новий кандидат на «спеціаліста» і починає все наново). Отже, так як тепер стоять справи, хай всі жуки зберігаються в інституті (я вже зазначав попередньо, що основна збірка буде переслана в оригінальних шафах на самому кінці, коли в мене не стане сил працювати або на випадок моєї смерті). Чи потрібно в цій справі переробляти наше домовлення з 3 березня 1980 не знаю. Це залежить від Вас. Ви знаєте краще, яка є ситуація на місці. Очевидно, що станеться в будуччині, ніхто не знає і доля моєї колекції може бути неза-

видна. На те ми не матимемо впливу, і що має статися по нашій смерті, те станеться.

Про п'яту посилку я вже повідомляв, а про шосту з 28 травня. Повідомте чи і в якому стані їх одержите. Вчора вислав Вам обіцяні марки. Чекаю нетерпеливо на Вашого дальшого листа.

Вітаю Вас і Вашу шановну Дружину від мене і від моєї Дарії.

Ваш В. М. Лазорко

ІА НБУВ, ф. 342, оп. 3, спр. 150, арк. 253. Машинопис.

№ 11

10 липня 1983

Дорогий Володимир Гданович!

Дякую Вам за листа з повідомленням про одержання п'ятої посилки з метеликами. Про посилку 18 менших коробок з рурками з неперепарованими комахами я повідомив Вас 28 травня (посилка була звичайною поштою). Марки з метеликами вислав поручено 8 червня, а 20 червня послав сьому з черги коробку з Катокалями. Залишається ще метеликів і інших комах на дві дальші посилки, а тоді підуть на чергу жуки. Коли одержу від Вас повідомлення про одержання 3 книжечок, вишлю негайно монографію Катокаля. Але що буде з бібліотекою, не знаю. Все те виснажує мене нервово та пригноблює, бо зо кожним разом, коли роблю посилку, здається вириваю шматок серця, бо свідомий того, що вже ніколи не бачити мені того, чим втішались очі, над чим працював та що держало мене при життю. У Вас справа інакша. Ви можете бути певні, щодо останньої хвилини будете могли поглянути на те, що придбали і чим раділи.

[...]¹ Питаєте про мій настрій. Часом здається, що є краще, а переважно ні. Свідомість того, що годі багато сподіватись і вимагати в мойому віці і стані здоров'я, свідомість, що треба розставатись з тим, що держить мене при життю, та свідомість того, що ніколи вже не побачити мені Рідної Землі, прямо вбиває. Часом я попадаю в таку депресію, про яку Ви не маєте уяви і якої може і не зрозумієте. Для Вас не існує проблеми туги за Рідною Землею – Ви живете там, де Ви родились, і де належите.

¹ Знято частину тексту з інформацією особистого характеру.

Стан здоров'я моєї Дружини може дещо покращав, але в Неї також серце не в порядку, а нервово Вона заломлювалась не раз не менше від мене.

Шукаю забуття, визначаючи жуків. Хотів би залишити збірку упорядковану і визначену. Тим часом на черзі більш пекучі справи, зв'язані з пересилкою, та турбота за бібліотеку. Про написання каталогу жуків України треба забути. Опрацювання деяких родин і родів поступає надто поволі вперед через брак порівняльного матеріалу і брак співпраці з спеціалістами. Для роду Атета погодивсь допомогти Д[октор] Бенік. На жаль, Він старий (85), останньо не відповідає на листи і не звертає висланого Йому матеріалу і, боюсь, що він може пропасти.

Що таке Суат на Яйлі? Місцевість, вершина? Чи що інше, а головню на якій висоті. Ви прислали мені один вид Отіоргинхуса з Суату. Я саме тепер зайнятий Куркуліонідами, але маю часто труднощі з визначенням, бо нема відповідних визначників, а старі непридатні. Багато видів, знаних з України, мені невідомі, а одержати їх немає змоги.

Цього року не був я ні разу в лісі чи взагалі на природі. За всі місяці зібрав не більше як 4–5 прим[ірників] жуків. Хімікакалії все вбивають, і природа залишиться вкінці без комах. На щастя, мене вже тоді не буде між живими.

Вітаю Вас і Вашу Шановну Дружину з далекої, чужої і непривітної Канади.

Ваш В. М. Лазорко

ІА НБУВ, ф. 342, оп. 3, спр. 150, арк. 255. Машинопис.

№ 12

28 серпня 1983

Дорогий Володимир Михайлович!

Щиро дякую за лист від 7 серпня, але мені кожен раз стає ніяково, коли з Ваших листів дізнаюся, що черговий мій лист знову до Вас не дійшов... Ще перед від'їздом до Будапешту я повідомив Вас листом, що одержав в повному порядку Вашу посилку з непрепарованими комахами в рурках, й що лише один австралійський метелик був у цент розломаний, бо був у досить м'якій коробці та попав поміж дерев'яних коробок. Посилка з книжками також дійшла без перешкод й книжки вже передав у інститутську бібліотеку.

Натурально, що інститут дуже заінтересований в одержанні наукової літератури, в тому числі й наукових журналів. Будь ласка, напишіть, які журнали в комплекті Ви могли б передати інституту, й ми перевіримо наявність їх у бібліотеці. Що стосується Вашої колекції, то я також писав вже Вам, що вирішено всі матеріали, крім екзотичних метеликів, залишити як наукову колекцію в інституті. Залишити в музеї вже передані Одоната та Ортоптера, повернути до інституту Катокаля. Австралійські жуки таким чином залишаються як наукові фонди інституту. В перших днях вересня повертається з відпустки директор інституту В. О. Топачевський [19], й ми оформимо офіційний лист до Вас відносно умовин передачі й використання Вашої колекції у наукових фондах інституту.

Так само було б добре, як би Ви надіслали список визначників неарктичної фауни. Можливо, що по деяким родинам така література є у нашій бібліотеці. Дещо вдалося у свій час придбати. Як Ви знаєте, під час війни вся бібліотека Інституту зоології пропала і після війни формувалася за рахунок дублетних фондів інших зоологічних бібліотек Союзу та за рахунок подарунків фахівців або їх родин.

В моїй збірці жуків є 2 примірники Карабус Фабріції (один з них знайдений особисто в Чивчинах у 1965 р.). Його зовсім неможливо сплутати з К. Іррегуляріс, бо він ще й набагато менший за нього. Можу Вам його надіслати.

[...]¹.

От здається й усі новини.

Щирий привіт Вам й Вашій шановній Дружині, а також мої найкращі побажання.

Ваш В. Долін

ІА НБУВ, ф. 342, оп. 3, спр. 45, арк. 13. Машинопис.

¹ Знято частину тексту з інформацією особистого характеру.

№ 13

Ванкувер, 6 травня 1987
Зоологічний інститут
Академії наук Укр[аїнської] РСР
Київ-38,
вул. Леніна, 15
Проф[есор], д[окто]р В. Г. Долін

Високоповажний Професоре Долін.

Згідно з нашим договоренням і за Вашою згодою прийняти в дар для Зоологічного інституту Академії наук Укр[аїнської] РСР в Києві, я висилаю мою ентомологічну колекцію на адресу інституту. Висилкова фірма «Kuehmed Nagel» у Ванкувері занялася висилкою летунською дорогою. Збірка повинна бути в Києві в Інституті зоології приблизно за 2–3 тижні.

Щоби забезпечити колекцію перед можливістю пошкодження в часі транспорту – збірку розділено на дві частини. Осібно вислано три шафи на сто ентомологічних скриньок. Ентомологічні скриньки з жуками в числі 100 (сто) розділено на десять великих скринь, докладно упакованих ізольційним матеріалом. Одна ентомологічна скринька є порожня, бо я задержав невелику кількість жуків довгоносиків, які я визначаю. По опрацьовані визначений матеріал буде відісланий на Вашу адресу. Тоді прошу його розмістити за систематичним порядком. Скриньки є відповідно нумеровані, тому труднощів у розміщенні не повинно бути. В сумі інститут одержить 3 шафи і 100 ентомологічних скриньок зі жуками.

По одержанні посилки прошу перенести ентомологічні скриньки до відповідних шаф (ч. 1, 2, 3) за порядком 1–100. Шпильки, якими забезпечено жуків, треба дуже обережно усунути.

Прошу дуже Вас повідомити мене про одержання посилки.

З глибокою до Вас пошаною

Володимир Лазорко

ІА НБУВ, ф. 342, оп. 3, спр. 150, арк. 293. Машинопис.

Дорогий Володимир Гдалієвич!

У відповідь на Вашого листа з 10 липня я написав Вам кілька слів 15 липня, отже, ще не було можливості сподіватися відповіді, тим більше, що знаю, як дуже зайнятий Ви працюєте. Крім формального potwierдження про одержання збірки, я сподіваюсь бодай кілька критичних зауваг обоятно позитивного чи негативного характеру. Не очікував я і не очікую похвал, але здається мені, що вся моя робота не представляє ніякої вартості. От звичайний собі колекціонер – може й так воно є справді.

Може дивно Вам до тої самої повертаюсь теми, а коли до Вашої добровільної пропозиції надіслати мені кілька жуків, щоб підтримати мене морально. Є дві причини до того: по-перше, сентиментального характеру! Вперше в житті як малий хлопчина я зустрівсь з жуками, а саме з надзвичайнішою в Європі *Chalcoides-aurata* і *awrea*. До неї я маю особливий сентимент. По друге, з тим видом є дотепер нерозказане питання мінливості кольорів у видів цього роду. Її важко розв'язати, якщо взагалі можливо. Я брав різні фактори під увагу, і ніякий не є задовільний. Приміром примірники з Києва є особливо великі, і кольори дуже насичені й яскраві. В той же час примірники з півдня є дещо менші, кольори менше яскраві і менше насичені. Зовсім на півдні, особливо на Кавказі, є раса з темними ногами. У всіх місцях представники ряду живуть виключно на вербах і тополях. Зібрати два-три примірники не є ніякою проблемою, бо всюди в Україні ростуть верби і тополі. Збирати багато примірників нема потреби, бо це лише знищує фауну. Коли б вам удалось таке завдання, Ви зробите мені велику приємність і далі моральну підтримку та змогу досліджувати. Це саме я робив до кінця, поки хвороба відібрала мені можливість вглянути в проблему глибше. Сказане відноситься також до інших видів, про яких я згадав в моїх листах.

Кінчу мою нерозумну писанину і очікую Вашої прихильної відповіді.

Щиро здоровлю вашу дружину і Вас.

Ваш В. М. Лазорко

P. S. Чи карантин вже закінчений?

4. VIII. – мені надійшли від Вас марки.

Щиро дякую за пам'ять
і поздоровляю. Дарія Лазорко

ІА НБУВ, ф. 342, оп. 3, спр. 150, арк. 294, 295. Рукопис.

Примітка: Лист написано Д. Лазорко – дружиною В. М. Лазорко.

№ 15

Ванкувер, 22 серпня 1987

Вельмишановний і Дорогий Володимир Гдалієвич.

Дуже дякую Вам за всі інформації і за знімок в газеті, хоч правду сказати я Вас не впізнав. Щоб не тратити часу – до речі: 1) Щодо перерахунку кількості жуків я погоджуюся з Вашим листом, але воно справді відноситься лише до останньої посилки, а не дає образу, скільки справді я послав інституту. Не вчислено зовсім давно пересланих метеликів, ані коробки з водяними жуками і особливо неперепарованого матеріалу. Якщо була би змога обчислити все, то число перейшло б давно суму сто тисяч. Шкода, що цього зробити не можна, бо в неперепарованім матеріалі є особлива велика кількість примірників з Тіролю і Північної Америки. По правді з того матеріалу майже не було нічого зперепарованого, і ніхто не знає, скільки рідкісних видів там знаходиться. Весь матеріал з останніх 5 років збережено або в паперових рурках, або в маленьких коробках зі сірників.

2) Щодо матеріалу, який не має етикеток, то є непорозуміння. Всі 50 тисяч жуків мають етикетки. Але багато з давніших років мають етикетку не осібно, а виписано на відворотній стороні картонику, на якому наклеєний жук. Взагалі давніші матеріали приблизно 1932 року мають скорочену етикетку, часто без імені збирача (пр[имірник] Погулянка «рік», без імені збирача). Всі такі примірники збирав я особисто. Коли щось знайдено ким іншим, виразно не зазначено.

3) Щодо пересування матеріалу з одної шафи до другої, то моя думка така: перша і друга шафа призначені виключно на українську і палеарктичну фауну. Не маю права змінити систему, яка прийнята в вашому інституті, але я особисто держав би неарктичних жуків і австралійських жуків осібно. Приблизно два роки тому нагла повинь ріки Іну (Тіроль)

залила приміщення музею і знищила всі ентомологічні збірки. Ось одна з причин, чому не хотів би я змішувати Тірольові матеріали з загальною збіркою – бо може в будуччині хтось з Тіролю захоче мати легкий доступ до тих примірників.

4) Щодо етикеток, то я очевидно буду вдячний, коли етикетки з вказівкою, де і коли знайдено, будуть вміщені на кожному примірникові з додатком імені збирача (пр[имірник] Австралія leg. I. Radkewych, або leg. Karl Stefan на всьому просторі Злучених держав Америки).

5) Коли у Вас особливе зацікавлення коваликами, то, очевидно, Ви їх можете пересунути в відповідне місце. При обробці матеріалів виникне проблема простору: треба ще нових шаф, і може було б можливо зужити заповіджений фонд на цю ціль.

Дружина дякує за марки, хоч не знаю, чому одержала їх два рази. Шкода, що я не знав скоріше про ваші планові вакації, де саме живе чорнаного раса виду «*Chalcoides awrata*». Впрочім, чекаю обіцяної Вами добровільно посилки блішок згідно з попереднім листом.

Бажаю Вам багато здоров'я
і успіхів у праці.

Ваші Дарія і Володимир Лазорки

P. S. Прошу перенести метеликів з 3-ої шафи туди, де зберігаєте всі прочі надіслані попередньо. Тоді 3–4 скриньки можна вжити на визначені, прочі позісталі жуки в міру можливостей вивчення їх. Не маючи часу (праця в лікарнях), хвороби і трудність декотрі групи визначити (всього людина одна не може знати, а тут нема нікого до співпраці), в скриньках є дещо зовсім не визначеного або без карточки, що то є і хто визначив. Захворів Володимир і боявся оставити на чужі руки висилку, тому вмістив густо жуків, щоби тільки до інституту дійшла разом з упорядкованими. Тому декотрі скриньки немов магазин до праці!

Вибачте, що кружить Вам голову, бо у Вас своєї праці понад сили.

До Вас з повагою Дарія.

IA НБУВ, ф. 342, оп. 3, спр. 150, арк. 296–297 зв. Рукопис.

Примітка: лист написано Д. Лазорко.

№ 16

Ванкувер, 29 січня 1989

Дорогий Володимир Гдалієвич!

Дуже дякую за Новорічні побажання, за посилку жуків і за Вашу книгу [20]. Прочитав я першу сторінку книжки і відложив її на бік. Очі зайшли сльозами і стиснуло коло серця. Виходить даліш видавання «Фавни України» зліквідовано і заступлено зовсім непотрібним сурогатом під видом «Фауна України». Кого винуватить в тому, не знаю – ні Ви, ні я в тому не причасні. Прийшов наказ з гори від когось, кому залежить на знищенні української культури, мови і науки. Дальша полеміка непотрібна. Все те для мене дуже болюче. Не знаю, як Ви зарегуєте на кілька моїх слів гіркої правди. Боюсь, щоб Ви не погнівались на мене.

Бажаю Вам з Новим Роком багато здоров'я, успіхів у праці і дочекатися хвилини, коли другий том Вашої монографії буде перевиданий в такому виді, як був оригінальною запланований.

P. S. Я написав листа до проф[есора] Лопатіна [21], але відповіді не одержав.

Ваш завжди щирий друг В. М. Лазарко

ІА НБУВ, ф. 342, оп. 3, спр. 150, арк. 309. Рукопис.

Примітка: лист написано Д. Лазарко.

№ 17

Ванкувер, 5 липня 1989

Дорогий Володимир Гдалієвич!

Очікую від Вас кілька слів відповіді на мій останній лист.

Недавно я вислав на Вашу адресу в інститут останки жуків, яких не встиг я визначити через хворобу. Між ними 5 видів з далекої півночі. Найцінніші є два паразити *Chalcoides nigricoxis*, який описав болгарський ентомолог [22]. Чи має крім його і мене хто інший, сумніваюсь.

Оба примірники є в маленькій дерев'яній пуделочку разом з іншими *Chalcoides*. Збережіть їх між типами.

Я почуваю себе дуже погано, але все ще пробую плавати на поверхні.

Повідомить про одержання посилки.

Поздоровляючи Вас бажаю багато здоров'я і успіхів.

Ваш В. М. Лазорко.

ІА НБУВ, ф. 342, оп. 3, спр. 150, арк. 312. Рукопис.

Примітка: лист написано Д. Лазорко.

№ 18

24 червня 1990

Вельмишановний і дорогий проф[есор] Долін!

Не дивуйтесь, що докучаю і забираю дорогий час. Може вас і нема під цю пору в Києві, але надіюсь, що лист не затратиться. Шкода, що не діслали Ви останнього листа до Володимира, було б і мені цікаво знати про вилив радіації на жуків. Думаю пережили тільки «каракони», що мають бути дуже відпорними. Про вплив на людей і звірят знаю.

По смерті Володимира я вислала до інституту на ваше прізвище (за посвідкою) приблизно 10 тисяч шпильок, які муж туди призначив, коли Ви надписали про брак їх у Вас під цю пору, а він вже їх не міг зуживати. Казав Вам переслати. Як надійдуть, прошу повідомить. Ще маю до інституту вислати рештки жучків, бо спалити не маю серця. Також Володимир сказав, що як у матеріалах жуків є багато з західного побережжя Канади і ЗША, висланих до інституту, то Вам потрібний визначник «M. Hatos-a». Вже замовлені 5 томів, лиш нема кому занести їх.

В журналі «Наше життя» [23] помістили дві знімки жуків, мальовані арт[истом] Холодним [24]. Він збирав жуків може для їх краси. Один знімок «Cicindela», а другий посилаю до Вас. Мабуть жук кольоровий, але знімок чорно-білий. Що це за звірюка? – назвіть, чи є такі в Україні. Залишіть собі цю відбитку на спогад про Володимира, який зріднився з Вами як з братом. Я працюю рештками сил над архівом і бібліотекою, що поїде кораблем до теплового краю – до бібліотеки. Ваші знімки з прогулок вложені в альбом, і ваших 260 листів піде в архів науковий, де і книжки будуть. В травні 1990 їздила моя сестрінка, а Володимира похресниця, в Україну. Була в Києві, хотіла з Вами завітатися та глянути на збірку «вуйка», але у Львові відмовили. А що все [задеше] [давано] скоро 60 я і не мала можливості дати адресу і ваше прізвище. Вона тут не живе. Але дуже хотіла бачити вуйка збірку і від родини Вам за поміч подякувати.

Може колись другим разом.

Може Ви тоді ловили жуків в Криму або на Кавказі, заняті як минулими роками кінцем року навчального.

Вибачте за письмо, але повірте не в силах опанувати.

«Пустка, сум і біль» це мої приятелі на чужині тепер.

Щирі поздоровлення засилає

Вам, проф[есор] Долін, вдячна Дарія Лазорко.

ІА НБУВ, ф. 342, оп. 3, спр. 150, арк. 316, 316 зв. Рукопис.

Коментарі

1. Йдеться про Зоологічний музей Московського університету – нині Науково-дослідний зоологічний музей Московського державного університету. Заснований в 1791 р. як Кабінет природничої історії при Московському імператорському університеті. У 30-ті роки ХХ ст. увійшов до складу біологічного факультету МДУ. На початку 1990-х років установі надано статус Науково-дослідного зоологічного музею. За обсягом наукових фондів (10 000 експонатів) входить до 10 найбільших науково-природничих музеїв світу.

2. Мочульський Віктор Іванович (1820–1871) – підполковник Генерального штабу Російської армії, ентомолог-аматор, один із засновників Російського ентомологічного товариства. У 1911 р. передав Зоологічному музею Московського університету колекцію, яка налічувала 70 тис. екземплярів, з яких 60 тис. – комахи.

3. Сольський Семен Мартинович (1831–1879) – службовець російського військового міністерства, один із засновників Російського ентомологічного товариства. Досліджував ентомологічні колекції в Зоологічному музеї Московського університету.

4. Зоологічний музей АН УРСР – нині Зоологічний музей ім. М. М. Щербака НАН України, що є самостійним структурним підрозділом Національного науково-природничого музею НАН України. Заснований 1 травня 1919 р. До 1996 р. діяв на правах відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України.

5. Інститут зоології АН УРСР – нині Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України, що є провідною науковою установою загальнозоологічного профілю в Україні. Заснований 1 серпня 1930 р.

6. Підоплічко Іван Григорович (2 серпня 1905 р. – 20 червня 1975 р.) – український зоолог, палеонтолог, теріолог, еволюціоніст, прихильник теорії антигляціонізму, доктор біологічних наук, професор, академік АН УРСР, протягом 1965–1973 рр. очолював Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР.

7. Щербак Микола Миколайович (31 жовтня 1927 р. – 27 січня 1998 р.) – український зоолог, герпетолог, природоохоронець, доктор біологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, протягом 1965–1998 рр. завідував Зоологічним музеєм НАН України.

8. Єрмоленко Валерій Михайлович (14 червня 1920 р. – 25 липня 2006 р.) – український ентомолог, природознавець, фахівець в галузі охорони комах та популяризатор науки, доктор біологічних наук, з 1959 р. обіймав посаду старшого наукового співробітника Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР.

9. Мається на увазі бібліотека Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України, яка була створена на базі книжкових фондів Зоологічного музею АН УРСР та інших біологічних установ у 1930 р. як бібліотека Інституту зоології та біології АН УРСР, перейменованого у 1939 р. в Інститут зоології АН УРСР. Під час німецької окупації бібліотека втратила 6650 книжкових одиниць. Після війни бібліотечний фонд було відновлено, і на початок 2013 р. він налічував 167 500 прим. (85600 прим. – іноземні видання).

10. Ботанічний музей був заснований у 1921 р. Українською академією наук, до 1966 р. розташовувався в приміщенні Інституту ботаніки АН УРСР, а з 1966 р. увійшов до складу Центрального науково-природничого музею АН УРСР (нині Національного).

11. Мається на увазі монографія В. Г. Доліна «Жуки-ковалики. Агрипніни, Негастріїни, Диміни, Атоїни, Естодіни», що вийшла в 1982 р. у Києві в серії «Фауна України» як 3 випуск 19 тому.

12. «Вісник зоології» – науковий журнал Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України, заснований в січні 1967 р.

13. Зайцев Пилип Адамович (26 березня 1877 р. – 10 червня 1957 р.) – російський ентомолог, академік Грузинської РСР, директор Зоологічного інституту АН Грузинської РСР.

14. Британська Колумбія – провінція Канади на узбережжі Тихого океану в Західній Канаді.

15. Пучков Василь Георгійович (1909–1995) – український ентомолог, гіментеролог, протягом 1959–1975 рр. завідував відділом фауни систематики комах Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР.

16. «Entomologische Blätter» («Ентомологічний листок») – міжнародний щомісячний журнал з лісової ентомології (виходить з 1905 р.).

17. «Koleopterologische Rundschau» («Колеоптерологічний огляд») – орган Зоологічного і ботанічного товариства Австрії (виходить з 1911 р. один раз на рік у Відні).

18. Осичнюк Ганна Захарівна (1926–1998) – український ентомолог, гіменоцеролог, доктор біологічних наук, працювала у відділі загальної та прикладної ентомології Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР.

19. Топачевський Вадим Олександрович (16 липня 1930 р. – 9 листопада 2004 р.) – український зоолог та палеонтолог, професор, доктор біологічних наук, академік НАН України (1992), з 1973 р. – директор Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР.

20. Мається на увазі монографія В. Г. Доліна «Жуки-щелкуны. Кардиофорины и Элатерины», що вийшла російською мовою в 1988 р. в Києві в серії «Фауна Украины» як 4 випуск 19 тому.

21. Лопатін Ігор Костянтинович (13 листопада 1923 р. – 15 червня 2012 р.) – білоруський ентомолог, доктор біологічних наук, професор кафедри зоології Білоруського державного університету, голова Білоруського ентомологічного товариства.

22. Імовірно, йдеться про болгарського ентомолога Благого Груєва.

23. «Наше життя» («Our life») – художньо-публіцистичний журнал, який з 1944 р. в Нью-Йорку видає Союз українок Америки українською та англійською мовами.

24. Холодний Петро Петрович, молодший (22 липня 1902 – 24 січня 1990) – видатний український маляр і графік. Народився в Києві. Від 1920 р. перебував в еміграції, з 1950 р. проживав у США. Також відомий як ентомолог-аматор. У листопаді 1991 р. до Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР за заповітом П. П. Холодного було передано його ентомологічну колекцію у кількості 4000 екземплярів, зібрану в країнах Латинської Америки.

Summary

The author makes a review of the NAS corresponding member V. G. Dolin personal archive held in the funds of the Institute of Archival Studies of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. These documents reveal the scientist collaboration with the Canadian entomologist V. M. Lazorko. The article includes the scientists correspondence which serves as a source of V. M. Lazorko entomological collection formation in the Schmalhausen Institute of Zoology of NAS of Ukraine.

Key words: V. G. Dolin, personal fund, V. M. Lazorko, entomology, collection, the I. I. Schmalhausen Institute of Zoology of NAS of Ukraine.